

UNA HISENDA VUITCENTISTA TARRAGONINA: EL MAS DE L'HOSPITAL (1810-1856)

LES FONTS

El present treball és, en molt bona mesura, el resultat del buidat i posterior estudi del «Llibre para la anotación dels gastos y productos de la Hacienda del Mas y otras cosas anexas al mateix Mas», conservat a l'Arxiu de l'Hospital de sant Pau i santa Tecla, de Tarragona¹.

També han estat consultats els «Boletín Oficial de la Provincia de Tarragona», corresponent a l'any 1856, i els manuals notarials números 796, 872 i 867 de l'Arxiu Històric de Tarragona.

ORIGEN, SITUACIÓ I EXTENSIÓ DE LA HISENDA

El Mas de l'Hospital de sant Pau i santa Tecla, de Tarragona, era conegut com el Mas de Cases per haver estat possessió d'aquesta família. El darrer propietari del llinatge fou Gaspar Cases el qual en féu donació a la Institució benèfica tarragonina l'any 1810.

Els terrenys del Mas estaven situats al terme de la Pineda, concretament a la part que l'any 1837 fou incorporada al de Tarragona. A sol ixent limitaven amb terres de Baptista Maixé, pagès de Tarragona, i de Francesc Bonet; a migdia ho feien amb terres de Flora Ferrer i Duran, Josep Costa, Joan Revoltós, Jaume Maixé i Baptista Maixé, tots pagesos de Tarragona; a ponent, amb altres terres de Baptista Maixé i de Joan Gil, Antoni Martorell i Bonaventura Espinach, i a tramuntana, amb les

1. Agraieixo a Mn. Pere Batlle i al Dr. Adserà la gentilesa que tingueren en deixar-me'l consultar.

de Josep Antoni Tomàs, Antoni Martorell i Josep Costa i Foraster, així com amb la carretera vella de Madrid.

Pel que fa a l'extensió, tenim que el «Llibre» li dona 38 jornals; el contracte d'aparceria establert l'any 1828 li n'adjudica 34², i la recanació d'aquell mateix any, feta per Domènec Soler, només li atribueix 27 jornals i mig³. El Mas, l'any 1856, en ésser incorporat a l'Estat, fou mesurat de bell nou; aleshores, els perits, li assignaren una superfície de 44 jornals i 9 centèsimes⁴.

De les quatre referències, creiem que cal agafar com a bona o més propera a la veritat, la de l'any 1856, i això pel fet que el mesurament s'havia d'ajustar a la realitat ja que als funcionaris de l'administració i venda dels béns estatals no els interessava amagar la superfície de les finques que l'Estat s'havia fet seves, ans tot el contrari.

Quan l'Hospital assolí la propietat de la finca, l'edifici del Mas estava quasi inhabitable i la major part de la terra restava erma. L'administració de l'Hospital emprengué amb decisió la tasca de posar-la en explotació per la qual cosa féu restaurar l'habitatge del masover i construir magatzems, cisternes, cups i una era. També encarregà la plantació d'arbres, fins a l'extrem que, l'any 1828, les terres del mas contenien 800 garrofers, 300 olivers, 73 figueres, 3 nogueres, 6 ametllers i 12 arbres fruiters.

El Mas de l'Hospital es beneficiava de l'aigua de dues mines. De la primera ho feia des de dos quarts de dotze del matí del dilluns fins a les nou del vespre del dimarts de cada setmana, i això d'ençà l'any 1782. La segona mina, excavada l'any 1828, era propietat exclusiva del mas.

EXPLOTACIÓ DE LA HISENDA

L'estat deplorable en què l'Hospital rebé el Mas de Cases obligà els seus administradors a invertir respectables sumes de diners per tal que esdevingués productiu.

Sabem que del 27 d'octubre del 1822 fins al març del 1831, esmerçaren 4.019 lliures i 5 sous en la plantació d'arbres, i que, del darrer any fins al desembre del 1843, gastaren altres 1.574 lliures, 7 sous i 3 diners. A més, per facilitar-ne l'explotació, l'Hospital comprà, l'any

2. A.H.T. Man. Not., 796, f. 391.

3. En aquesta recanació, el Mas dels Canonges figura amb 124 1/4 jornals i el de Plàcid de Montoliu amb 171 3/4.

4. B.O.P.T. Núm. 111, 26-VI-1856.

1828, un carro per 125 lliures, 11 sous i 1 diner, i dues mules per 257 lliures, 1 sou i 3 diners. És a dir, l'administració abocà en el Mas, entre els anys 1822 i 1831, un total de 5.976 lliures, 5 sous; a aquesta quantitat s'ha d'afegir l'import de les factures dels paletes, fusters i serrallers, així com les contribucions.

Del 1810 fins al 1828, l'heretat fou explotada a base de pactes amb diversos individus. Com que el procediment no resultava satisfactori, els administradors acordaren passar al sistema de parceria. El 20 d'octubre del 1828, el majordom de l'Hospital, Ramon Madrigueres, establí contracte de mitger amb Ignasi Malet, pagès de Tarragona, amb l'obligació d'habitar al mas i de lliurar la meitat de les collites als propietaris⁵.

Ignasi Malet tingué cura de la hisenda fins al 20 de març del 1846 en què manifestà als administradors que no es veia amb ànim de continuar amb l'explotació de la propietat per tal com es trobava sense familiars aptes per ajudar-lo, i llogar jornalers li resultava prohibitiu. El 7 de juny del 1846 es féu càrrec del Mas un nou mitger anomenat Pau Moragues el qual fins aleshores havia menat el Mas de Rabassó, del terme del Catllar; hom li va fer els mateixos tractes que a l'Ignasi Malet l'any 1828.

Els administradors de l'Hospital tingueren cura d'anotar el que produïa la venda de la part de fruits lliurada pel parcer. Gràcies a això podem saber el que rendí la finca des de l'any 1829 fins al 1856.

Del 1829 al 1849, l'Hospital ingressà un total de 15.052 lliures, 5 sous i 9 diners, mentre que del 1851 al 1856, ambdós anys inclosos, obtingué 50.220 rals. És a dir, una mitjana anyal de 716 lliures, 15 sous i 2 diners per a la primera fase i de 8.370 rals per a la segona⁶.

Acabarem la consideració de l'explotació del Mas de l'Hospital amb comentaris sobre alguns dels preus dels principals fruits de les collites –concretament el blat, els favons, els fesols, el moresc, l'oli i l'ordi–, en el període de temps comprès entre l'any 1829 i el 1849. El blat registrà el preu més alt –80 rals la quartera– l'any 1836, i el més baix –46 rals– el 1849; els favons assoliren la cotització més elevada el 1836, amb 52 rals la quartera, mentre que la més baixa l'obtingueren, el 1848, amb 28 rals; els fesols aconseguiren la venda més cara el 1836: 88 rals la quartera, mentre que la de preu més baix es donava, amb 40 rals, l'any 1831; el moresc obtingué un màxim de 52 rals la quartera el 1831; el moresc obtingué un màxim de 52 rals la quartera el 1837 i un mínim de

5. A.H.T. Man. Not., 796, fs. 391-394v.

6. Vegeu els quadres números 1 i 2.

26 rals els anys 1830 i 1844; l'oli oscil·là entre 16 rals el quartà, l'any 1838, i 10 rals els anys 1830 i 1847. Les mitjanes foren de 59, 36, 60, 33, 12 i 29 rals pel que fa, respectivament, al blat, els favons, els fesols, el moresc, l'oli i l'ordi. S'ha de destacar que els preus màxims corresponen al trienni 1836-1838 amb tres preus el 1836 –blat, favons i fesols–, dos el 1837 –moresc i ordi– i un, l'oli, el 1838⁷.

PÈRDUA DE LA PROPIETAT PER PART DE L'HOSPITAL

L'Hospital de sant Pau i santa Tecla perdé la propietat del Mas de la Pineda de resultes de l'operació desamortitzadora provocada per la llei de l'1 de maig del 1855, la qual, a l'article primer, declarava en estat de venda els béns pertanyents a la beneficència.

Les terres del Mas de l'Hospital foren anunciades en subhasta el 26 de juny del 1856. Aparagueren distribuïdes en cinc lots; el primer comprenia 5 12/100 jornals de vinya i horta; el segon, 5 40/100 jornals de vinya, horta, oliveres, arbres fruiters i garrofers; el tercer, 4 68/100 jornals de vinya, horta, oliveres i figueres; el quart, 7 19/100 jornals de vinya, garrofers, oliveres i figueres; i el cinquè, 19 90/100 jornals de vinya, terra camps, oliveres i figueres, més la casa, la sínia i l'era⁸.

Les cinc finques, subhastades l'1 d'agost del 1856, foren adjudicades a dos compradors diferents: Antoni Sànchez i Francesc Murlau. El fet no implicà la divisió de l'heretat per tal com els dos adquiridors eren testaferrós del tarragoní Jaume Gasset i Ribé, el qual, gràcies a l'argúcia d'emprar homes de palla per fer la compra, aconseguí mantenir la hisenda en les seves mans.

La venda del Mas significà a l'Estat un ingrés de 278.500 rals⁹, equivalent a quelcom més del 8 per 100 dels diners produïts per l'operació desamortitzadora a les comarques de Tarragona durant el Bienni Progressista¹⁰.

Salvador-J. ROVIRA I GÓMEZ

7. Vegeu el quadre número 3.

8. B.O.P.T. Núm. 111.

9. A.H.T. Mans. Nots., 872, escriptura 2.387, i 867, escriptura 1.882.

10. SALVADOR-J. ROVIRA, *La desamortització del Bienni Progressista a la província de Tarragona (1855-1856)*. (Tarragona, Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, 1983), p. 88.

QUADRE NÚM. 1 VALOR DE LA PART DE FRUITS DE L'HOSPITAL (1829-1849)

Anys	Total anyal en lliures			
1829	390 lliures	19 sous	5 diners	
1830	341 «	11 «	3 «	
1831	656 «	7 «	9 «	
1832	670 «	11 «	9 «	
1833	547 «	5 «	1 «	
1834	666 «	16 «	9 «	
1835	706 «	7 «	9 «	
1836	861 «	9 «	1 «	
1837	1.164 «	7 «	5 «	
1838	758 «	7 «	4 «	
1839	1.093 «	-	10 «	
1840	683 «	13 «	2 «	
1841	737 «	13 «	7 «	
1842	633 «	10 «	3 «	
1843	701 «	13 «	9 «	
1844	677 «	7 «		
1845	753 «	6 «		
1846	550 «	16 «	6 «	
1847	911 «	1 «	11 «	
1848	580 «	-	2 «	
	15.052 «	5 «	9 «	

QUADRE NÚM. 2 VALOR DE LA PART DE FRUITS DE L'HOSPITAL (1851-1856)

Anys	Total anyal en rals
1851	4.546 rals
1852	9.377 «
1853	12.563 «
1854	6.830 «
1855	10.723 «
1856	6.181 «

QUADRE NÚM. 3 PREU DE VENDA DELS PRINCIPALS FRUITS DEL MAS DE L'HOSPITAL EN RALS

Anys	blat quartera	favons quartera	fesols quartera	moresc quartera	oli quartà	ordi quartera
1830	-	36	48	30	-	20
1831	-	30	40	26	12	24
1832	54	32	54	28	10	27
1833	50	30	52	30	10	21
1834	68	42	62	28	-	39
1835	77	46	77	38	12	38
1836	80	43	88	42	13	35
1837	84	52	-	40	13	44
1838	70	38	-	52	16	-
1839	60	39	72	32	-	25
1840	47	33	59	36	-	27
1841	60	48	50	29	12	38
1842	50	-	54	-	-	26
1843	56	32	76	36	-	-
1844	48	30	66	-	-	24
1845	44	-	-	26	10	34
1846	68	-	56	-	-	41
1847	48	32	-	-	11	20
1848	-	28	56	30	-	25
1849	46	30	60	-	14	28